

Joanna Getka

Warszawa, Uniwersytet Warszawski

Marek Olejnik

Lublin, Uniwersytet Marii-Curie Skłodowskiej

URBANONIMIA JAKO NARZĘDZIE BUDOWANIA TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ UKRAIŃCÓW I BIAŁORUSINÓW W WARUNKACH KRYZYSU POLITYCZNEGO

Urbanonyms as a Tool in the Construction of Ukrainians' and Belarusians' National Identity Within Crisis Conditions

ABSTRACT: The aim of this article is to analyse the changes in the newest urbanonyms of Ukraine and Belarus for a better understanding of urban nomenclature meaning and the symbolism of space in the process of creating the modern national identity of Ukrainians and Belarusians. Urbanonyms reflect elements associated with the formation of nations, connected with the creation of cultural identity and the historical consciousness of the group, the idea of community and tradition (in accordance with classic determinants of nations such as community of tradition, history, beliefs, ideas etc.). On the basis of the analysis conducted it is possible to talk about a consistent process of national identity formation, of which urbanonyms constitute a strong tool.

KEYWORDS: Ukraine, Belarus, urbanonyms, national identity, decommunization

I. Celem niniejszego tekstu jest dążenie do lepszego zrozumienia znaczenia nazewnictwa miejskiego i szerzej – symboliki przestrzeni – w procesie kształtowania się nowoczesnej tożsamości narodowej Białorusinów i Ukraińców¹, czego próbujemy dokonać poprzez analizę zmian w najnowszej urbanonimii Ukrainy i Białorusi. Wychodząc z założenia, że proces kształtowania tożsamości narodowej jest procesem ciągłym i “w ogóle nie osiąga ostatecznego kresu, natęża się i słabnie w zależności

¹ Publikacja sfinansowana ze środków Fundacji na rzecz Nauki Polskiej w ramach Programu DLA UKRAINY.

od sytuacji”², chcemy sprawdzić, w jakim stopniu na wspomnianą przez Antoninę Kłoskowską sytuację wpływają urbanonimy. Zdajemy sobie sprawę z trudności prowadzenia analizy porównawczej w ramach różnych uwarunkowań na badanych obszarach, a mianowicie:

- 1) autorytarnego systemu w Białorusi,
- 2) przychylności władz państwowych w Ukrainie, na ziemiach pozostających pod kontrolą Kijowa,
- 3) rosyjskiej polityki okupacyjnej na tymczasowo zajętych terytoriach Ukrainy.

Zależy nam jednak na próbie uchwycenia pewnych uniwersalnych zależności na linii nominacji i procesów narodotwórczych mimo różnych uwarunkowań politycznych. Pomoże to nie tylko lepiej zrozumieć dynamikę tych procesów, ale zarazem system wartości i odniesień współczesnych Białorusinów i Ukraińców.

Staramy się uchwycić te zależności w momentach krytycznych oraz szczególnej aktywizacji społecznej. Za takie momenty przełomowe uznajemy wydarzenia towarzyszące nieuznanym przez większość światowych liderów wyborów prezydenckich w Białorusi w 2020 roku, w warunkach ukraińskich zaś okres po 23 lutego 2022 roku, tj. po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny Rosji wobec Ukrainy. Dla kontekstu przywołujemy ustalenia na temat urbanonomii ukraińskiej w latach 2014-2022, tj. w czasie intensywnych zmian w tym zakresie.

II. Do zasobu nazw miejskich, pierwotnie mającego neutralny charakter, tzn. modyfikowanych położeniem, kierunkiem lub innymi cechami inherentnymi, (typu: *Київський проспект* w Doniecku, *Мінская вул.* w Nowogródku – wyjazdowy trakt z miejscowości w określonym kierunku, *ul. Kolejowa*, w większości miejscowości, w których znajduje się dworzec kolejowy, itp.), w XIX w., zaczęto wprowadzać nazwy mające na celu upamiętnienie wybitnych postaci historycznych, literackich i innych, religijnych, wydarzeń historycznych³. Z dzisiejszej perspektywy widać wyraźnie, że było to działanie świadome, związane z nasileniem procesów narodotwórczych, gdyż obecne stale w przestrzeni miejskiej nazwy ulic stanowiły znakomite narzędzie dla kształtowania i utrwalania świadomości narodowej członków wybranych wspólnot. Albo przeciwnie – dla wynaradawiania obywateli narodów i państw podbitych. W ten sposób nazwy i – szerzej – symbolika przestrzeni stają się elementem polityki. Jaskrawie widać to obecnie, w związku z działaniami Rosji w Ukrainie. Od razu po zajęciu wybranych miejscowości instalowane są plakaty typu: „Rosja jest tu na zawsze” (nawet jeśli to „zawsze” trwało raptem kilka miesięcy do czasu kontraktatu ukraińskiego, jak to było w Chersoniu), propozycjach nowej symboliki miast, której estetyka przypomina sowiecką. Stosowane są też sowieckie nazwy – np. Żdanow zamiast Mariupola (nazwa Żdanow obowiązywała w latach 1946-1989, a pochodziła od nazwiska współpracownika Stalina - Andrieja Żdanowa (1896-1948), urodzonego

² A. Kłoskowska, *Kultura narodowe u korzeni*, Warszawa 2005, s. 124.

³ E. Rzetelska-Feleszko, *W świecie nazw własnych*, Warszawa – Kraków 2006, s. 100-105.

w Mariupolu⁴). Wracają dawne nazwy placów i ulic. Symptomatyczną jest zmiana nazwy **placu Wolności** na **plac Lenina** w Mariupolu. Niewątpliwie więc transformacje polityczne nie pozostają bez wpływu na systemy urbanonimiczne. Polityka rosyjska w zakresie nazewnictwa, służąca celom imperialnym, przywróceniu dawnej strefy wpływów, kontynuuje w prostej linii sowiecką. Przedstawiciele narodów republik związkowych nie mieli tam w zasadzie wpływu na nazewnictwo miejskie, które było narzucone przez Moskwę. W Związku Sowieckim, a po 1945 r. także w innych państwach, które znalazły się w bloku komunistycznym, nazwy o zabarwieniu ideologicznym dominowały w przestrzeniach miejskich. Przemianowano przede wszystkim nazwy budzące skojarzenia religijne i patriotyczne. Wśród „prestżowych” nazw przodowały nazwiska działaczy komunistycznych, organizacji związanych z aparatem represji, zarówno krajowych, jak i międzynarodowych. Jedynym odstępstwem uwzględniającym „koloryt lokalny” było wprowadzanie do zestawu toponimicznego nazwisk i zjawisk związanych z utrwalaniem władzy ludowej w republikach związkowych i tzw. państwach satelickich, typu: **ul. 22 lipca** w Polsce (na cześć Konstytucji z 1952 roku).

III. Po upadku systemu komunistycznego państwa postsowieckie na różne sposoby radziły sobie z desowietyzacją przestrzeni miejskiej. W Polsce prawnie zostało to uregulowane Ustawą Sejmu z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej⁵ choć proces ten z różnym natężeniem trwał od 1989 roku⁶.

IV. W Ukrainie po odzyskaniu niepodległości w 1991 roku polityka historyczna była ściśle związana z obozem rządzącym, który akurat był u władzy, co utrudniało budowę spójnej pamięci zbiorowej. W efekcie, w społeczeństwie ukraińskim zaznaczył się podział na grupę, która przejawiała, z jednej strony, tendencje narodowościowe, a pro-rosyjskie – z drugiej (co zresztą należy raczej interpretować jako resentymenty za ZSRS i wyobrażenie dawnej „świątyni bratnich narodów”⁷). Dychotomia społeczeństwa ukraińskiego miała z kolei wpływ na łatwość manipulowania i antagonizowania obu stron przez rządy sprzyjające Federacji Rosyjskiej. Nie pozostało to bez wpływu na desowietyzację przestrzeni miejskiej. Efektem tej wewnętrznej różnorodności kulturo-

⁴ J. Getka, J. Darczewska, *Faszycacja antyfaszyzmu. Kulturowe kody wojny Rosji*, Warszawa 2023, s. 173.

⁵ Ustawa z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki, [w:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000744> (26.05.2024).

⁶ J. Kałużna, *Dekomunizacja przestrzeni publicznej w Polsce – zarys problematyki*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2018, nr 2, s. 157-171, [w:] <https://doi.org/10.14746/ssp.2018.2.10> (26.05.2024).

⁷ Przejawem tego zjawiska było montowanie przez Rosjan na okupowanych terytoriach flagi sowieckiej, co można interpretować nie tylko jako próbę odtworzenia jakiejś formy ZSRS, ale właśnie słabości rosyjskiej flagi, której potencjał symboliczny jest zdecydowanie niższy niż flagi sowieckiej. Zob.: J. Getka, J. Darczewska, *Ruś porwana? Rosyjska wojna o tożsamość Ukrainy*, Warszawa 2022, s. 72.

wej i historycznej było pojawienie się kilku konkurujących ze sobą dyskursów, które charakteryzowały się odmienną wizją przeszłości, postrzeganiem teraźniejszości, a także tradycją, pamięcią historyczną, symbolami i wartościami, do których się odwoływały⁸.

Niezależnie od wskazanych przeszkód, proces dekomunizacji nazw w Ukrainie rozpoczął się od razu po upadku ZSRS i utworzeniu niezależnego państwa w 1991 roku. Był to proces trudny, w warunkach ukraińskich można mówić nie tylko o jego powolności, ale również nierównomierności w skali państwa ukraińskiego; początkowo – jak i w Polsce – nie podlegał regulacjom prawnym, był uzależniony od decyzji władz lokalnych. Choć stosowne ustawy przyjęto dopiero w 2015 roku, władzę w Galicji czy na Wołyniu zdecydowały się samodzielnie przeprowadzić dekomunizację w obrębie nazw miejskich, nie czekając na regulacje prawne na szczeblu państwowym. W rezultacie, w dużych ośrodkach miejskich na zachodzie Ukrainy (Łuck, Lwów) większość nazw związanych z ideologią komunistyczną została przemianowana jeszcze w latach dziewięćdziesiątych XX wieku.

Wspomniany proces przebiegał szybciej i w większej skali na zachodzie Ukrainy, tradycyjnie przejawiającej żywe tendencje narodowe, znacznie wolniej lub wcale – na zrusyfikowanym wschodzie⁹. Jaskrawym przykładem kontrastów są zmiany w zakresie urbanonomii we Lwowie i Krzywym Rogu. We Lwowie 1991 roku utworzono Komisję ds. zmian nazw ulic, zaułków, prospektów, placów i skwerów w tym mieście. W Krzywym Rogu natomiast, jeszcze po Rewolucji Godności i masakrze na „Majdanie” w Kijowie w 2013 roku nie pozbyto się z przestrzeni miejskiej nazw gloryfikujących i upamiętniających sowieckich działaczy, organizacje, komunistyczne święta. Na planie Krzywego Rogu pozostawały ulice: **Більшовицька, Жовтнева, Комінтернівська, Комсомольська, Піонерська, Радянської Армії, czy Розалії Самійлівни Землячки** (uczestniczki ruchu rewolucyjnego, która słynęła z okrucieństwa, stąd jej pseudonim „Demon”), **Леніна** itp.¹⁰.

Zmiany prawne, o których mowa była wyżej, uwarunkowane były eskalacją trwającej od przynajmniej 2014 roku wojny hybrydowej Rosji wobec Ukrainy, rosyjską zbrojną aneksją ukraińskiego Krymu, obwodu donieckiego i ługańskiego, które unaocznily palącą potrzebę podjęcia działań prawnych, prowadzących do zmian w nomenklaturze miejskiej w całym kraju, nie zaś uzależnienie ich od inicjatyw oddolnych. Wraz z podpisaniem przez ówczesnego prezydenta Ukrainy Petra Poroszenkę tzw. pakietu dekomunizacyjnego¹¹, w wyniku którego samorzady miejscowe zobligowane

⁸ A. Rybak, *Ustawy dekomunizacyjne na Ukrainie*, „Wschód Europy Studia Humanistyczno-Społeczne” 2016, nr 2, [w:] <http://journals.umcs.pl/we> (26.02.2024).

⁹ M. Kojder, M. Olejnik, *Wpływ zmian politycznych na nazewnictwo miejskie na Ukrainie*, „Slavica: Annales Instituti Slavici Universitatis Debreceniensis” 2016, vol. XLV, s. 56-62.

¹⁰ Ж.В. Колоїз, А.А. Титаренко, *Годоніми із глорифікаційною семантикою в урбанонімному просторі Кривого Рогу*, „Український смисл” 2015, № 2015, с. 72-82.

¹¹ *Закон про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки*, [w:] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54670; *Закон про правовий статус та вишнунання пам'яті борців*

zostały do zmiany nazw ulic, placów i innych obiektów miejskich noszących nazwy związane z systemem komunistycznym. Doprowadziło to w krótkim czasie do zmian ponad 50 000 urbanonimów, co istotne – nie tylko nazw ulic, placów i skwerów, ale także toponimów (np. Dniepr z Dniepropietrowsk¹², Kamiańskie z Dnieprodzierżyńsk¹³). Można dodać, że prawnego wsparcia nabrała wówczas rozpoczęta w trakcie tzw. Rewolucji Godności oddolna akcja usuwania pomników Lenina, tzw. „Leninopad”, który rozpoczął się w grudniu 2013 r., gdy w Kijowie mieszkańcy obalili najważniejszy na Ukrainie pomnik Lenina¹⁴.

V. Zmiany dotyczące symboliki państwowej w Białorusi po rozpadzie ZSRS i powstaniu niepodległej Republiki Białoruś były bardzo dynamiczne. Już 19 września 1991 roku z inicjatywy sił patriotycznych, stawiających na pierwszym miejscu kwestie rozliczeń z przeszłością i budowy silnej tożsamości białoruskiej reprezentowanej wówczas przez Białoruski Front Ludowy Zianona Paźniaka, przyjęta została w Radzie Najwyższej Białorusi ustawa o symbolice narodowej: herb Pogoń i biało-czerwonobiała flaga, nawiązujące do tradycji Białoruskiej Republiki Ludowej z 1918 roku, zostały uznane za oficjalne. Następnego dnia po przyjęciu ustawy biało-czerwonobiała flaga została wywieszona na budynku parlamentu białoruskiego, co symbolicznie oznaczało początek instytucjonalnego procesu białorutenizacji. Przewodzony przez białoruskie siły polityczne proces zakładał nie tylko gruntowną białorutenizację życia publicznego, ale i błyskawiczne tempo realizacji jego założeń. W 1992 r. Wasil Strażau, ówczesny minister edukacji, zapowiedział przejście wszystkich szkół na białoruski język wykładowy; od tego roku wprowadzono też do szkół obowiązkowy przedmiot „historia Białorusi”, usunięto natomiast „historię ZSRR”. Pod kierunkiem Michasia Bicza błyskawicznie przygotowano zestaw pomocy dydaktycznych dla realizacji założeń białorutenizacji życia publicznego: w roku szkolnym 1993/1994 do obiegu wprowadzono 20 nowych pomocniczych książek do nauczania historii w języku białoruskim. Sam program edukacji historycznej zorientowano na przywrócenie przedsowieckiej pamięci historycznej, uświadomienie narodowej odrębności Białorusinów i wychowanie patriotyczne obywateli¹⁵.

за незалежність України у XX столітті, [w:] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54689; Закон про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років, [w:] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54649, Закон про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, [w:] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2540&skl=9 (28.01.2024).

¹² Рада перейменувала Дніпропетровськ, «Українська правда», 19.05.2016, [w:] <https://www.pravda.com.ua/news/2016/05/19/7108936/> (28.01.2024).

¹³ Кам'янське//Словники України» online /Український мовно-інформаційний фонд НАН України.

¹⁴ Ukraina: W miastach nie ma już pomników Lenina, „Dziennik. Gazeta Prawna” 2016, nr 2410, [w:] <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/987160,ukraina-nie-ma-juz-pomnikow-lenina.html> (28.01.2024).

¹⁵ H. Sahanowicz, *Wojna z białoruską historią*, [w:] *Tematy polsko-białoruskie*, red. R. Traba, Olsztyn 2003, s. 186-195.

Działacze białoruskiego przebudzenia narodowego przecenili jednak stopień poparcia społeczeństwa dla swych inicjatyw: wraz z pogłębiającym się kryzysem gospodarczym po rozpadzie ZSRS sprawy symboliczne przestały grać ważną rolę, co więcej – przeciwnicy białorutenizacji szybko połączyli kwestie symboliczne z problemami gospodarczymi młodego państwa. Na wzór propagandy sowieckiej utożsamiali biało-czerwono-białą flagę z symbolem kolaboracji z Niemcami. Wykorzystał to Łukaszenka podczas kampanii wyborczej w 1994 r. (Paźniak był jednym z kontrkandydatów Łukaszenki w wyborach prezydenckich), porównując go do liderów białoruskich współpracujących z niemieckimi władzami okupacyjnymi w latach 1941-1944. Brak gotowości społeczeństwa białoruskiego do walki o sprawy ideologiczne wobec problemów gospodarczych potwierdziły niebawem wyniki wyborów: w czerwcu 1994 r. Alaksander Łukaszenka pokonał w wyborach zarówno ówczesnego szefa państwa Stanisława Szuszkiewicza, jak i Zianona Paźniaka. Rok później, w wyborach parlamentarnych w 1995 r. żaden kandydat Białoruskiego Frontu Ludowego nie wszedł do Rady Najwyższej. W 1995 r. w wyniku referendum ustanowiono nową symbolikę państwową¹⁶. Przywrócono symbolikę sowiecką, odwracając wektory procesu narodotwórczego w stronę resowietyzacji społeczeństwa. W efekcie, obecnie rejestr drogowo-uliczny Białorusi zawiera 759 traktów nazwanych na cześć Lenina w formie podstawowej i różnych konfiguracjach pochodnych, np. **Лениновский переулок, ул. Ульяновская** (od Uljanow, prawdziwego nazwiska Lenina) itp. Swoistą ciekawostką może być fakt, że najdłuższa nazwa uliczna w Białorusi również związana jest ze spuścizną sowiecką: **улица Героя Советского Союза Петра Лукьяновича Грищенко**¹⁷. Licząca 49 znaków nazwa jest niezgodna z zasadami urbanonimii, stawiającymi na przejrzystość, wpisuje się jednak w cele ideologiczne. Skala spuścizny sowieckiej w urbanonimii białoruskiej jest przy tym nie do końca uświadamiana: choć mogłoby się wydawać, że **улица Короткевича** w Mińsku przypomina zasługi dla literatury białoruskiej, tj. powieściopisarza, Władzimiera Karatkiewicza (ros. Владимир Короткевич). Tak jednak nie jest: bohaterem ulicy jest partyzant komunistyczny z okresu II wojny światowej Dymitr Karatkiewicz (ros. Дмитрий Короткевич).

VI. Sytuacja w zakresie urbanonimii w Ukrainie nabrała dynamiki wraz z pełnoskalową agresją rosyjską wobec Ukrainy. Od wiosny 2022 roku zaczęto zmieniać nazwy ulic, początkowo nieco żywiołowo, w wyniku oddolnych działań aktywistów społecznych, dopiero później samorzady zaczęły tworzyć podstawy prawne¹⁸.

¹⁶ Szerzej: J. Getka, J. Darczewska, *Na drodze do wolności. Białoruska partyzantka kulturowa w przestrzeni publicznej i Internecie*, Warszawa 2021, s. 100.

¹⁷ В Національном кадастровом агентстве составили рейтинг самых популярных в Беларуси названий улиц, БЕЛТА 04.07.2019, [w:] <https://www.belta.by/society/view/v-natsionalnom-kadastrovom-agentstve-sostavili-rejting-samyh-populjarnyh-v-belarusi-nazvanij-ulits-353880-2019/> (22.02.2024).

¹⁸ D. Danylczuk, *Деколонізація урбанонімікону міста Києва після 24 лютого 2022 року: структура нових назв*, «Вісник науки і освіти» 2023, № 8 (14), [w:] <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/6172/6205> (22.02.2024).

Przełomem w procesie porządkowania przestrzeni miejskiej była ustawa Ukrainy „O potępieniu i zakazie propagandy języka rosyjskiego”, która weszła w życie 27 lipca 2023 roku¹⁹. Formalnie rozpoczął się wówczas proces dekolonizacji (uwalniania przestrzeni ukraińskiej spod wpływów rosyjskich), jednocześnie kontynuowano dekomunizację. Czołowi politycy stanowczo podkreślili, że jest to proces, który musi zostać zakończony; stało się to również oczywiste dla większości Ukraińców²⁰.

W pierwszej fazie tego procesu samorządy stworzyły wykazy obiektów, których zmiana nazwy leży w ich kompetencji. Na listach znalazły się nazwy motywowane są toponimami leżącymi w granicach Federacji Rosyjskiej i Białorusi, umieszczono tam również nazwiska w jakikolwiek sposób związane z tymi podmiotami. Do czasu wypracowania odpowiednich instrumentów prawnych aktywnie do projektowanych zmian włączyło się społeczeństwo, wskazując propozycje nowych nazw urbanonimów.

Zapoczątkowane w warunkach pokojowych konsultacje społeczne w czasie wojny były trudne do przeprowadzenia, dlatego w miarę możliwości, mimo przerw w dostawie Internetu, wykorzystywano narzędzia elektroniczne, takie jak formularze Google czy aplikacje internetowe. Np. Rada Miejska Miasta Kijowa z czasem wypracowała system konsultacji elektronicznych na stronie *Київ цифровий*²¹. Dynamika zmian zaskoczyła samych Ukraińców. Co symptomatyczne: dane statystyczne ujawniają, że do 24 lutego 2022 r. to stolica państwa – Kijów był w czołówce miast ukraińskich pod względem liczby toponimów motywowanych obszarami związanymi z Rosją. Do końca 2022 roku miasto stało się liderem pod względem liczby przemianowanych ulic i placów.

Graficznie, zmiany w zakresie toponimii głównych ukraińskich miast ujęto na mapie zamieszczonej na s. 218.

Jak wynika z danych badania przeprowadzonego na zlecenie Transparent Cities w Winnicy przemianowano 202 obiekty, w Czernichowie – 148, w Kropiwnickim – 172, w Sumach – 184, w Krzywym Rogu – 193. Największą liczbę zmian zanotowano w Zaporozżu – 340, Kijowie – 279 i Charkowie – 260. Skala przekształceń była podyktowana sygnalizowanym wcześniej niskim stopniem działań w zakresie dekomunizacji przestrzeni miejskiej we wcześniejszym okresie.

Zmieniano najczęściej onimy motywowane antroponimami: wojskowych: **Адмірала Ушакова, Генерала Доватора, Маршала Конєва**, naukowców: **Академіка Костичева, Ломоносова, Столєтова**; ludzi kultury, sztuki i literatury: **Булгакова, Достоевського, Левітана, Москвіна, Толстого**. Liczne zmiany były motywowane toponimami i hydronimami: **Амурська, Байкальська, Майкопська, Псковська**.

¹⁹ Закон України Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів, [w:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (22.02.2024).

²⁰ L. Ostash, *Nové realie v urbanonymii Ukrajinu*, „Acta Onomastica” 2023, vol. LXIV/1, s. 112-130.

²¹ *Київ цифровий*, [w:] <https://kyivcity.gov.ua>. (22.02.2024). Krytycy tego rozwiązania wskazywali na wykluczenie cyfrowe części społeczeństwa, co pozbawiało ich możliwości wyrażenia swojej opinii.

Fot. 1. Mapa ilustrująca liczbę urbanonimów zmienionych w Ukrainie w 2022 roku²².

Powyższe przykłady nie stanowią pełnej listy wprowadzonych zmian. Są to tylko pojedyncze egzemplifikacje, mające na celu przedstawienie dążenia Ukraińców do usuwania z własnej przestrzeni symbolicznej nazw związanych z Federacją Rosyjską i skali tego zjawiska. Negatywnie odbierane onimy zastąpiły urbanonimy upamiętniające ważne z punktu widzenia ukraińskiej tożsamości narodowej postacie i zjawiska:

- obrońców Ukrainy – bohaterów trwającej wojny, np. w Charkowie **вул. Плеханівська** przemianowano na **вул. Георгія Тарасенка** – lidera batalionu ochotniczego, niegdyś **вул. Державінська** nosi nazwę **Дмитра Коцюбайла** – dowódcy batalionu «Вовки Да Вінчі», a skwer na **вул. Конторської** uhonorowano nazwiskiem wojskowej sanitariuszki **Владислави Черних**. Do zbioru nazw czczących ukraińskich bohaterów w Kijowie zaliczyć można zmianę ulicy **Сурикова** na Denysa Monastyrskiego – ministra spraw wewnętrznych, który zginął w katastrofie śmigłowca pod Kijowem (ukr. **Дениса Монастирського**);

²² *Прозорі міста*, [B:] <https://transparentcities.in.ua/articles/derusyfikovani-mista-yak-v-ukraini-per-eimenovuiut-toponimy> (28.02.2024).

władze poszczególnych miast oddają w ten sposób hołd miejscowym bohaterom, którzy stracili życie w walce z okupantem;

- nazwy miejscowości, w których toczyły się krwawe walki: **Площа Героїв Бреста** zmieniono na **Площа Чорнобайвська** – uczczono bohaterskie działania Sił Zbrojnych Ukrainy na lotnisku koło wsi Czornobajiwka w obwodzie chersońskim, w Kamiańskie **Астраханська** zmieniono na **Авдіївська** – od miejscowości Awdijiwka – miejsca zaciętych walk z rosyjskim najeźdźcą, podobną motywacją kierowały się władze nadając nazwę ulicy **Бахмутська** od miejscowości Bachmut, m. in. w Chersoniu, Krzywym Rogu, Dnieprze;
- zwrot ku Zachodowi, który wspiera Ukrainę w działaniach wojennych przejawia się w urbanonimach upamiętniających miasta i państwa aktywnie wspierające militarnie oraz lobbujące za Ukrainą na arenie międzynarodowej, są to m.in. w Kijowie **вул. Литовська, Лондонська, Польська** pojawiła się w Dnieprze, **Паризький провулок** – wcześniej **Добролюбова**;
- nieobecne dotąd we wschodniej części Ukrainy nazwy ulic upamiętniające członków OUN–UPA zaczęły się tam pojawiać, np. w Iziumie **вул. Пушкінська**, w Mikołajowie **Краснодонська**, a w Sumach **Баумана** zastąpiła **вул. Бандери**. Wymienione zmiany są dużym krokiem zmierzającym do stworzenia jednorodnego ukraińskocentrycznego systemu nazewnictwa miejskiego w Ukrainie. Tego typu zabiegi z kolei przekładają się wprost proporcjonalnie na świadomość narodową mieszkańców zdekolonializowanych w ten sposób ukraińskich przestrzeni miejskich.

Jeśli – na marginesie niniejszych rozważań – dodać dane Ministerstwa Spraw Zagranicznych Ukrainy, zgodnie z którymi po 2022 roku pojawiło się w 14 krajach świata 20 nowych urbanonimów motywowanych kulturowymi i politycznymi zjawiskami ukraińskimi²³ – można stwierdzić, że proces ukrainizacji osiągnął skalę światową. Biorąc pod uwagę fakt, że prestiż kulturowy jest istotnym elementem w procesie budowania spójnej i silnej tożsamości narodowej, należy uznać, że te zabiegi przełożą się pozytywnie na dynamikę procesu ukraińskiego.

W efekcie, choć zgodnie z deklarowanym przez władze rosyjskie, oficjalnym powodem napaści na Ukrainę miała być „denazyfikacja” tego kraju²⁴, to reakcja kulturowa Ukraińców w zakresie urbanonimii dowodzi, że osiągnięto skutek odwrotny: Ukraińcy zintensyfikowali działania na rzecz dekolonizacji Ukrainy.

VII. Zsowietyzowana białoruska przestrzeń uliczna nie sprzyja kształtowaniu się nowoczesnej tożsamości narodowej Białorusinów, która powinna być oparta o świadome uczestnictwo we wspólnocie połączonej m.in. wspólną kulturą i historią²⁵. Uczest-

²³ Міністерство закордонних справ України / MFA of Ukraine, [w:] <https://www.facebook.com/UkraineMFA/posts/pfbid02rWFtBy74Gjsonur4jaoT7B34WskpiRgFD1SmZybRRz87fcuad5-XYVBGH6jNSmXHI> (21.01.2024).

²⁴ J. Getka, J. Darczeńska, *Faszycja antyfasyzmu...*, s. 27 i nast.

²⁵ W Białorusi obowiązuje prawo regulujące oficjalną warstwę urbanonimii, jednak w niniejszym artykule koncentrujemy się na działaniach kulturowych, ponieważ w odróżnieniu od Ukrainy nie ma tu działań odgórnych, państwowych.

nicy białoruskich protestów odrzucili odgórnie narzucony im przez państwo model tożsamościowy wyrażony przez Łukaszenkę określeniem: „Białorusin to Rosjanin ze znakiem plus”²⁶. Poza kontrowersyjnością tej wypowiedzi, stanowi ona znakomite odzwierciedlenie sposobu komunikacji między władzą a społeczeństwem białoruskim. Władza, mimo postępu w zakresie nauk o komunikacji, odwołuje się do starych sowieckich klisz, jest siermiężna, ciężka, i nie odpowiada zainteresowaniom współczesnego odbiorcy. Społeczeństwo białoruskiego oporu 2020 roku na oficjalny białoruski przekaz zareagowało kontrprzekazem. Białoruska kontrpropaganda ma wyraźne tło kontrkulturowe i stanowi model alternatywny, czy wręcz przeciwieństwo kultury dominującej (społecznej, politycznej), zorientowanej na legitymizację systemu. Jej celem jest budowanie nowoczesnej wspólnoty Białorusinów, wspólnoty inkluzywnej, opartej na wspólnych wartościach. Kreatywne propagowanie tych wartości ma odzwierciedlenie również w urbanimii, a odbywało się m.in. na drodze odzyskiwania przestrzeni miejskiej dla białoruskiego społeczeństwa obywatelskiego. Przebiega ono nieformalnie, ma jednak odzwierciedlenie w toponimii miejskiej, co potwierdzone jest “realnym” bytem – popularyzacja i nieformalna „legalizacja” urbanonimów dokonuje się poprzez umieszczenie nowych nazw na mapach Google. Nawet obecnie, 4 lata od sfałszowanych wyborów, w serwisie Google zaznaczone są ulice, skwery i place, których patronami są osoby związane z oporem społecznym w Białorusi, a które pojawiły się tam w 2020 roku. Nowymi patronami w przestrzeni publicznej stają się jednoczące Białorusinów działania. Znane z aktywności mieszkańców osiedla przy trakcie Smorgowskim, przy ulicy Czerwiakowa podwórko nazwano “Placem Zmian” (ros. **Площадь Перемен**, biał. **Плошча Пераменаў**). Jest to nazwa nieoficjalna i symboliczna, nadana przez mieszkańców Mińska. Geneza łączy się z mityngiem przedwyborczym Swiatłany Cichanoŭskiej, który miał się odbyć w czerwcu 2020 roku przed Pałacem Młodzieży na Skwerze Kijowskim w Mińsku. W ostatniej chwili jednak organizatorzy zostali powiadomieni o tym, że wcześniej zgłoszono tam przeprowadzenie festiwalu „Kalejdoskop twórczości”, co jest typowym zabiegiem białoruskiego systemu (zgodnie z obowiązującym prawem zapisanym w dekreście nr 257 z 5 czerwca 2013 r. „O wybranych problemach organizacji i przeprowadzenia imprez kulturalno-widowiskowych”²⁷ oraz artykułach 209-216 „Kodeksu Republiki Białorusi o kulturze”²⁸ wydarzenie ma prawo zostać zorganizowane, jeśli wcześniej nie zgłoszono

²⁶ «Белорус — это русский со знаком качества»: Лукашенко обрушился с критикой на российские СМИ, «БФМ.РУ», 18.01.2019, [w:] <https://www.bfm.ru/news/404775> (21.01.2024).

²⁷ Указ № 257 Об отдельных вопросах организации и проведения культурно-зрелищных мероприятий, 5.06.2013, [w:] http://president.gov.by/ru/news_ru/view/kommentarij-k-ukazu-257-ot-5-ijunja-2013-g-5946/ (21.01.2024).

²⁸ Статья 209. Культурные мероприятия, их виды. Проведение культурных мероприятий, Статья 210. Организатор культурного мероприятия, Статья 211. Организационный комитет, Статья 212. Участники культурного мероприятия, Статья 213. Культурно-зрелищное мероприятие, Статья 214. Свидетельство на право организации и проведения культурно-зрелищного мероприятия на территории Республики Беларусь, Статья 215. Основания для отказа в выдаче и аннулирования свидетельства на право организации и проведения культурно-зрелищного мероприятия на терри-

w tym miejscu innego; daje to pretekst do odwołania wybranych wydarzeń na podstawie sfinansowanych wcześniejszych zgłoszeń). Kiedy nieświadomi odwołania spotkania z Cichanoŭską ludzie zaczęli przybywać na spotkanie, pracownicy mińskiego Pałacu Młodzieży, dźwiękowcy Cyryl Halanaŭ i Uładzisiaŭ Sakałoŭski, dowiedziawszy się o zajściu, na znak protestu nadali z głośników pieśń Wiktora Coja i grupy „Kino”: „[Chcemy] Zmian!”, która w czasach ZSRR była uznana za nieoficjalny hymn „nieprawomyślnych”²⁹. Dźwiękowcy zostali za to zatrzymani, skazani na 10 dni aresztu. Następnie opuścili Białoruś. Ich czyn miał duży rezonans wśród Białorusinów, a aresztowani dźwiękowcy otrzymali przydomek „Didżeje Zmian”.

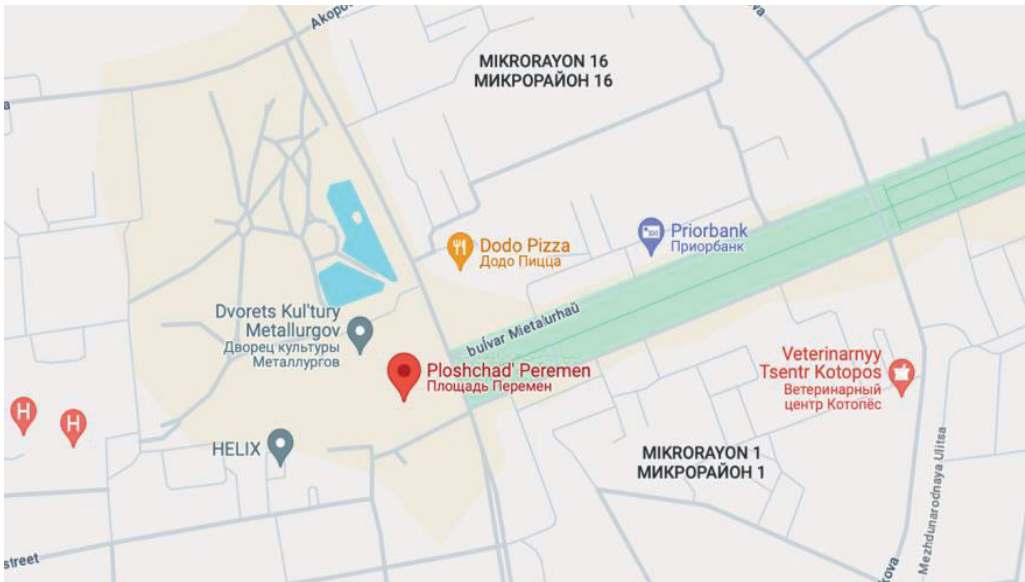
Ich wizerunkiem 12 sierpnia, niebawem po ogłoszeniu wyników wyborów, udekorowano budkę transformatorową na wspomnianym osiedlu przy trakcie Smorgowskim. Miejsce stało się przestrzenią spotkań mieszkańców osiedla, koncertów białoruskich muzyków i zespołów: NIZKIZ, Lawona Wolskiego, Żmiciera Wajcjuškiewicza, Pita Paŭłaŭa, Aleha Chmenki (z zespołu Палац), grup Relikt, Leibonik, i in., wydarzeń kulturalnych, np. spektakli Teatru imienia Janka Kupały, którego aktorzy protestowali w ten sposób przeciwko zwolnieniu dyrektora Pawła Łatuszki i zamknięciu teatru. Działania na Placu Zmian posłużyły jako bodziec do powstania innych tego typu miejsc, co niewątpliwie jednoczyło białoruskie społeczeństwo protestu. Były silnym symbolem oporu: służby wielokrotnie zamalowywały mural, który pieczołowicie odnawiali mieszkańcy. Z tym miejscem związany jest los Ściapana Łatypaŭa, arborysty, który wstawił się obroną muralu „Didżejów Zmian”, prosząc zamalowujących mural o wylegitymowanie się, za co został aresztowany pod zarzutem ataku na służby publiczne, a który obecnie uznany jest za więźnia politycznego: odbywa niesprawiedliwą karę więzienia; na znak sprzeciwu podjął głodówkę, targnął się również na swoje życie, czy tragiczny los Ramana Bandarenki, który zareagował na kolejną próbę zamalowania muralu. Stało się to przyczyną jego śmierci, po tym, jak został przez funkcjonariuszy OMON-u wciągnięty do wozu milicyjnego, a następnie śmiertelnie pobity³⁰. Po jego pogrzebie mieszkańcy osiedla już nie przywrócili muralu – budka transformatorowa, na której się znajdował, stała się miejscem pamięci Bandarenki. Piętno, jakie „Plac Zmian” odcisnął na społeczeństwie białoruskim, było ogromne, co widoczne jest m.in. w nieoficjalnym uhonorowaniu tą nazwą przestrzeni publicznej nie tylko Mińska, ale i mniejszych ośrodków miejskich, np. Żłobina, jak na zdjęciu poniżej.

W kontekście analizy nieformalnej urbanonomii białoruskiej, wartą uwagi jest kreatywność Białorusinów, stosujących podobną, co w przypadku wspomnianej wyżej ul. Karatkiewicza swoistą homonimię nazw. Stosowany jest też zabieg odwrócenia

тории Республики Беларусь, Статья 216. Порядок организации и проведения культурно-зрелищного мероприятия, [в:] https://online.zakon.kz/document/?doc_id=35508167#pos=2655;-55 (21.01.2024).

²⁹ М. Крутов, *У людей открылись глаза. Интервью с диджеями, включившими „Перемен!”*, RadioSvoboda, 18.08.2020, [в:] <https://www.svoboda.org/a/30789759.html> (23.01.2024).

³⁰ Роман Бондаренко был автором легендарного мурала на площади Перемен?, Хартия’97, 16.11.2020, [в:] <https://charter97.org/ru/news/2020/11/14/400611/> (23.01.2024).

Fot. 2. Screen z serwisu Google Maps ze Żłobina³¹.

znaczeń, np. „Плошча праўды”, miejsce związane z sowieckim periodykiem, gazetą „Prawda”, zyskało nowe konotacje wraz z namalowaniem na jednym z murów wokół placu muralu z „Pogonią”. Podobnie, zaznaczona na mapie Google Mińska „ulica Kalesnikawej” to realnie istniejąca ul. Pimiena Kalesnikaŭa, bohatera Związku Radzieckiego³², nie ma więc związku z postacią najbardziej znanej białoruskiej więźniarki politycznej Marii Kaleśnikawej, byłej szefowej sztabu Wiktara Babaryki. Nowych znaczeń nabiera **Плошча пераможцаў** – choć był on pierwotnie związany z propagowaniem mitu tzw. Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, to umieszczenie na jego obszarze „Muralu Zwycięzców”, tj. rozpoznawalnych twarzy białoruskiego protestu (można tu wymienić, np. wspomnianego już Ściapano Łatupaŭa, koszykarke Alenę Leŭczankę, aresztowaną za udział w protestach, Jurego Korzuna i Aleha Kudelkę, protestujących pod ziemią górników „Biełaruskalij”, taksówkarza firmy Yandex, który zabrał do samochodu demonstranta, ściganego przez milicjantów, ale również motocyklistkę Janę, która zachwyliła wszystkich chęcią podzielenia się papierosem z OMON–owcem, prowadzącym ją do wozu milicyjnego) nadaje nazwie **Плошча Победителей** zupełnie nową semantykę, jednocząc Białorusinów wokół idei wspólnotowości, podmiotowości społeczeństwa, mającego silny głos w debacie publicznej.

³¹ Ploshad' Peremen – Mapy Google, [in:] <https://www.google.com/maps/place/Ploshchad'+Peremen/@52.8991406,30.0359003,17z/data=!4m7!3m6!1s0x46d6b720cbdd8c9:0x1f81b19201484c8b!4b1!8m2!3d52.8991406!4d30.0384752!16s%2Fg%2F11qnl391gk?hl=pl-PL&entry=tту> (26.01.2024).

³² *Оппозиционеры зашифровали Минск: улицы города получили тайные названия*, “MK.ru”, [w:] <https://www.mk.ru/politics/2020/11/07/oppozicionery-zashifrovali-minsk-ulicy-goroda-poluchili-taynye-nazvaniya.html> (26.01.2024).

Fot. 3. Plac Zwycięzców³³.

Żywym symbolem najnowszej historii ruchów wolnościowych Białorusi jest Nina Bahinska, emerytka, symbol nonkonformizmu białoruskiego, której opozycyjna działalność nieprzerwanie trwa od czasu katastrofy czarnobylskiej. Podczas wydarzeń 2020 roku przekazywała ona uczestnikom protestów wiedzę na temat białoruskiego sprzeciwu. W Mińsku na jej cześć nieformalnie nazwano skwer³⁴.

Funkcję poznawczą, związaną z symboliką niezależnej Białorusi, pełni urbanonim plac Flagi, którego mieszkańcy jako pierwsi rozciągnęli gigantyczną biało-czerwono-białą flagę między sąsiadującymi blokami.

Przestrzeń miejska staje się w ten sposób przestrzenią symboliczną. Należy tu podkreślić, że walka toczy się nie tyle o przestrzeń realną, co mentalną – w tym procesie urbanonimia spełnia funkcję ideologiczną i poznawczą.

VIII. Zarówno Białorusini, jak i Ukraińcy to narody kulturowe, których tożsamość formowała się i formuje w bardzo złożonych kontekstach politycznych, społecznych kulturowych. Obie nacje doświadczyły zniewolenia i represji za czasów carskich, rusyfikacji za czasów ZSRS. Po upadku Związku Sowieckiego procesy narodotwórcze Białorusinów i Ukraińców potoczyły się inaczej. W największym uproszczeniu: obecnie na drodze do budowy spójnych i niezależnych wspólnot narodowych stoi prze-

³³ Новые муралы: кого белорусы прославляют стрит-артом, Хартия'97, 4.10.2020, [w:] <https://charter97.org/ru/news/2020/10/4/395657/> (28.01.2024).

³⁴ Skver Imeni Niny Baginskoy – Google Maps, [in:] Minsk <https://www.google.com/maps/dir/Skver+Imeni+Niny+Baginskoy,+Minsk,+Minskaja+voblas%C4%87,+Bia%C5%82oru%C5%9B/@53.9080149,27.4356541,12z/data=!3m1!4b1!4m8!4m7!1m5!1m1!1s0x46dbc59bf99f7e89:0x7e4-b545904a620c4!2m2!1d27.518054!2d53.908043!1m0?hl=pl-PL&entry=ttu> (28.01.2024).

szkoda wewnętrzna – brak probiałoruskiej polityki tożsamościowej Łukaszenki bądź zewnętrzna – rosyjski imperializm kulturowy, mający na celu przejście spuścizny kulturowej Ukraińców dla wydłużenia historii własnej – rosyjskiej, który od 2022 roku przybrał formę otwartej agresji.

Procesy tożsamościowe nasilają się w momentach krytycznych, a za taki można uznać czas poprzedzający i następujący po nieuznanych przez świat wyborach prezydenckich w Białorusi i otwartą napaść Rosji na Ukrainę w lutym 2022 roku. W obu przypadkach doszło do oddolnej natychmiastowej reakcji społecznej, która przejawiała się m.in. w dążeniu do zagospodarowania przestrzeni symbolicznej, którą w niniejszym tekście analizowaliśmy przez pryzmat urbanonimii.

Urbanonimia, zgodnie z przyjętym w pracy założeniem, odzwierciedla te elementy związane z kształtowaniem się narodów, które łączą się z budowaniem świadomości historycznej, idei wspólnotowości i tradycji (zgodnie z klasycznymi wyznacznikami nacji, jakimi są wspólnota tradycji, historii, przekonań, idei itp.).

Niezależnie od całkowicie odmiennej sytuacji wyjściowej – Białorusini protestowali przeciw własnej władzy – dlatego ich działania przybrały charakter nieformalny – kulturowej partyzantki, Ukraińcy zjednoczyli się przeciw obcemu, zewnętrznemu najeźdźcy, a inicjatywy oddolne zostały szybko wsparte na poziomie prawnym, państwowym – mechanizmy odzwierciedlone w urbanonimii pozostają podobne.

Prowadzą one do budowania spójnego dla całego narodu kanonu bohaterów, w tym najnowszych bohaterów (w Białorusi – twarze protestów, m.in. Nina Bagińska; w Ukrainie – bohaterowie trwającej od 2014 roku wojny, m.in. Hryhorij Tarasenko), przestrzeni publicznej, która przypomina najnowsze doświadczenia wspólnoty (pojawienie się Pl. Zmian w Żłobinie na Mapach Google w kontekście białoruskim, w kontekście ukraińskim zaś – m.in ul. Bachmuckiej). Są to zmiany mające na celu budowanie wspólnoty nowoczesnej, opartej o najnowsze, jednoczące wspólnotę narodową, przełomowe wydarzenia historyczne, które wejdą do podręczników historii obu narodów jako momenty zwrotne. Warto dodać, że zmiany w urbanonimii zarówno białoruskiej – nieformalnej, jak i ukraińskiej – formalnej odzwierciedlają dążenia do pozbycia się spuścizny sowieckiej, bądź wprost ją odrzucając przez przemianowanie ulic (Ukraina), bądź też dokonując ich redefinicji – swoistej prowokacji kulturowej (np. ul. Kaleśnikawaj – liderki protestów w miejscu ul. Kaleśnikawa – działacza komunistycznego w Mińsku). W Ukrainie proces ten poszedł dalej – w obliczu napaści zewnętrznej następuje nie tylko desowietyzacja, ale i odrzucenie gloryfikacji spuścizny obcego narodu w postaci urbanonimii ukraińskiej – patronami dawnych ulic Puszkina, Turgieniewa itp. stają się ukraińscy działacze kultury.

Wraz z obecnością na ulicach symboliki narodowej (biało-czerwono-białych flag w 2020 roku w Białorusi i żółto-niebieskiej kolorystyki w miastach ukraińskich) można tu mówić o spójnym procesie budowy tożsamości narodowej, której urbanonimia jest jednym z silnych narzędzi.

References

- «Belorus – eto russkyi so znakom kachestva»: Lukashenko obrushylsia s krytykoi na rossyiskye SMY, «BFM.RU» 18.01.2019, [v:] <https://www.bfm.ru/news/404775>.
- Danylchuk D., *Dekolonizatsiia urbanonimikomu mista Kyieva pislia 24 liutoho 2022 roku: struktura novykh nazv*, „Vysnyk nauky y osvity” № 8 (14), [v:] <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/6172/6205>.
- Getka J., Darczewska J., *Faszycacja antyfaszyzmu. Kulturowe kody wojny Rosji*, Warszawa 2023.
- Getka J., Darczewska J., *Na drodze do wolności. Białoruska partyzantka kulturowa w przestrzeni publicznej i Internecie*, Warszawa 2021.
- Kałużna J., *Dekomunizacja przestrzeni publicznej w Polsce – zarys problematyki*. „Środkowo-europejskie Studia Polityczne” 2018, nr 2, [w:] <https://doi.org/10.14746/ssp.2018.2.10>.
- Kłoskowska A., *Kultura narodowa u korzeni*, Warszawa 2005.
- Kojder M., Olejnik M., *Wpływ zmian politycznych na nazewnictwo miejskie na Ukrainie*, „Slavica: Annales Instituti Slavici Universitatis Debreceniensis” 2016, nr XLV.
- Koloiz Z., Tytarenko A., *Hodonimy iz hloryfikatsiinoiu semantykoiu v urbanonimnomu prostowi Kryvoho Rohu*, „Ukrainskyi smysl” 2015, No, 1, [v:] <https://ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/104>.
- Krutov M., *U lyudey odkrylis' glaza. Interv'yu s didzheyami, vklyuchivshimi "Peremen!"*, [w:] Radio Svoboda, 18.08.2020, [v:] <https://www.svoboda.org/a/30789759.html>.
- Novye murali: kogo belarusy proslavljajut street-artom*, „Khartyya'97” 4.10.2020, [v:] <https://charter97.org/ru/news/2020/10/4/395657/>.
- Oppozitsionery zashifrovali Minsk: ulitsy goroda poluchili taynyye nazvaniya*, “MK.ru”, [v:] <https://www.mk.ru/politics/2020/11/07/oppozitsionery-zashifrovali-minsk-ulicy-goroda-poluchili-taynye-nazvaniya.html>.
- Ostash L., *Nové reálie v urbanonymii Ukrajiny*, „Acta Onomastica” 2023, vol. LXIV/1.
- Rada perejmenuvala Dnipropetrovs'k*, „Ukraïns'ka pravda”, 19.05.2016, [v:] <https://www.ppravda.com.ua/news/2016/05/19/7108936/>.
- Roman Bondarenko byl avtorom legendarnogo murala na ploszad Peremen?*, „Khartyya'97”, 16.11.2020, [v:] <https://charter97.org/ru/news/2020/11/14/400611/>.
- Rybak A., *Ustawy dekomunizacyjne na Ukrainie*, „Wschód Europy. Studia Humanistyczno-Społeczne” 2016, nr 2, [w:] <http://journals.umcs.pl/we>.
- Rzetelska-Feleszko E., *W świecie nazw własnych*, Warszawa – Kraków 2006.
- Sahanowicz H., *Wojna z białoruską historią*, [w:] *Tematy polsko-białoruskie*, red. R. Traba, Olsztyn 2003.
- Ukraina: W miastach nie ma już pomników Lenina*, “Dziennik. Gazeta Prawna” 2016, nr 2410, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/987160,ukraina-nie-ma-juz-pomnikow-lenina.html>.
- V Natsional'nom kadastrvom ahyentstvyve sostavili ryeytunh samykh populyarnykh v Byelarusu nazvanuy ulits*, BELTA 04.07.2019, [v:] <https://www.belta.by/society/view/v-natsionalnom-kadastrvom-agentstve-sostavili-rejting-samyh-populjarnyh-v-belarusi-nazvanij-ulits-353880-2019/>.

Akty prawne

Ustawa z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki, [w:] <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000744>.

Zakon pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystyskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikh symvoliky, [v:] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54670.

Zakon pro pravovyi status ta vshanuvannia pam'iaty bortsiv za nezalezhnist Ukrainy u XX stolitti, [v:] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54689.

Zakon pro uvichnennia peremohy nad natsyzmom u Druhii svitovii viini 1939-1945 rokov, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54649.

Zakon pro dostup do arkhiviv represyynykh orhaniv komunistychnoho totalitarnoho rezhymu 1917-1991 rokov, [v:] http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2540&skl=9.

Zakon Ukrainy Pro zasudzhennia ta zaboronu propahandy rosiiskoi imperskoj polityky v Ukraini i dekolonizatsiiu toponimii (Vidomosti Verhovnoi Radi (VVR), 2023, № 65) [v:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>.

Ukaz № 257 Ob otdel'nykh voprosakh organizatsii i provedeniya kul'turno-zrelischnykh meropriyatiy, 5.06.2013, [v:] http://president.gov.by/ru/news_ru/view/kommentarij-k-ukazu-257-ot-5-ijunja-2013-g-5946/.

Kodeks Respubliki Belarus' o kul'ture ot 20 iyulya 2016 goda № 413-Z (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 21.07.2022 g.), [v:] https://online.zakon.kz/document/?doc_id=35508167#pos=2655;-55.

NOTY O AUTORACH

Joanna Getka – prof. dr hab., dyrektor Instytutu Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego (ISIEŚW UW), filolożka, białorutenistka i rusycystka, kulturoznawczyni. **Najważniejsze publikacje: monografie:** *Język „Nauk parafialnych” (1794) – ukraiński wariant prostej mowy końca XVIII wieku*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Seria Druga Europa; *Polskojęzyczne druki bazylikańskie (XVIII w.)*, Warszawa: Bel Studio 2013; *U progu modernizacji. Ruskojęzyczne drukarstwo bazylikańskie XVIII wieku*, Warszawa: Katedra Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej 2017; Joanna Getka, Jolanta Darczewska, *Na drodze do wolności: Białoruska partyzantka kulturowa w przestrzeni publicznej i Internecie*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2021; Joanna Getka, Jolanta Darczewska, *Ruś porwana? Rosyjska wojna o tożsamość Ukrainy*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2022.

ORCID: 0000-0001-5857-7257

Email: j.getka@uw.edu.pl

Marek Olejnik – dr hab, adiunkt w Katedrze Językoznawstwa Słowiańskiego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, językoznawca, ukrainista. **Najważniejsze publikacje:**
monografie: *Mikrotoponimia powiatu włodawskiego*, Lublin 2014; *Antroponimia starostwa grabowieckiego (XVI-XVIII w.)*, Lublin 2019. **Artykuły:** *Interesting Microtoponymic Formations in Włodawa District*, [in:] *Beitraege der Europaeischen Slavischen Linguistik*, München – Berlin 2010, S. 182-186; *Способи ідентифікації селян на польсько-українському пограниччі в XVI–XVIII ст. на прикладі антропонімії грабовецького старостату*, *Лінгвостилістичні студії*, 2020, вип. 13, Луцьк, с. 112-120; współautorstwo: Wiktor Jaruczyk, *Nazwiska woźnych grabowieckich (od XVI do XVIII wieku)*, *Verba multiplicata, veritas una. Prace dedykowane Profesor Alicji Pihan-Kijasowej*, t. 1, Poznań 2020, s. 61-74.

ORCID: 0000-0002-9157-918X

Email: marek.olejnik@mail.umcs.pl